

ברכה על חכמים, מלכים וחבר קרוב

חכמי ישראל

חכם הרזים על חכם מופלג

הגמרא מספרת שרב חנינא פברך 'חכם הרזים' על שני חכמים גדולים

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח עמוד ב

רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו קאזלי באורחא, פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא, אמרו ליה: בהדי דחזינך בריכינך עלך תרתי: ברוך אשר חלק חכמתו ליראיו ושהחיינו. אמר להו: אנא נמי, כיון דחזתינכו חשבתנכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל, וברכינא עלייכו תלתא, הנך תרתי וברוך חכם הרזים. אמרו ליה: חכימת כולי האי? יהבי ביה עינייהו ולשכיב.

הטור כתב שהיום אין מי שראוי לברכת חכם הרזים

2. טור אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רכד

ואם רואה אפילו אחד שהוא מופלג בחכמה יברך חכם הרזים דרבי חנינא בריה דרב איקא בריך כד חזי לרב פפא וי"א שאין בזמן הזה מי שראוי לברך עליו כך:

הבית יוסף כותב שאין כוונת הגמרא שברך באמת, אלא שרצה להראות כבודם. למעשה אין ברכה כזו על חכם

3. בית יוסף אורח חיים סימן רכד

והרמב"ם לא כתב זה ונראה שטעמו משום דסבירא ליה דההוא עובדא לאו למימרא דברך ממש אלא (בלבד) לומר שהיו חשובים בעיניו כששים רבוא קאמר דהא ודאי אינו סברא שיהא תלוי בדעתו של אדם לומר זה חשוב בעיני כששים רבוא כדי שיברך עליו:

ברכה על חכם

חז"ל תקנו ברכה על חכם והובא להלכה בשו"ע

4. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח עמוד א

תנו רבנן: הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, חכמי אומות העולם - אומר ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם.

5. שולחן ערוך אורח חיים סימן רכד סעיף ו

הרואה חכמי ישראל, אומר: בא"י אלהינו מלך העולם שחלק מחכמתו ליראיו. מג"א ד: שישאל הם חלק אלוה ודבקים בו לכן אומר 'שחלק'.

כף החיים כותב שרק לעניין ברכת חכם הרזים נדרש חכם מופלג, אבל לעניין ברכת 'שחלק מחכמתו' מספיק חכם

6. כף החיים אורח חיים סימן רכד אות יח

יח) שם הרואה חכמי ישראל וכו' פי' הרבה חכמים אפילו אינם מופלגים דלענין ברכת חכם הרזים בעינין שיהא דוקא מופלג אבל לענין ברכה זו לא בעי מופלגים. עו"ת אות ה':

שם ומלכות בזמן הזה

חיי אדם מוכיח מהטור והשו"ע שברכת תלמידי חכמים נוהגת בזמן הזה בשם ומלכות

7. חיי אדם חלק א כלל סג סעיף ח

אף על גב דבזמן הזה אין לנו דין תלמיד חכם, מכל מקום לענין זה אף בזמן הזה מי שהוא מופלג בתורה מברך עליו ברכה זו, וכן מוכח בטור שכו' על ברכת חכם הרזים דאין לנו מי שראוי לזה בזמן הזה. מוכח דברכת שחלק מחכמתו שייך אף בזמן הזה, וכ"מ מש"ע שכתבו.

וגדר מופלג בתורה הוא ששואלים אותו הלכה בכל מקום ויודע

להשיב (תשובה מאהבה ב רלו ע"פ שבת קיד א)

וכ"כ לברך יחו"ד (ד טז), ארחות רבינו (א צה בשם החזו"א).

הכף החיים מביא שתי סיבות לברך ברכה זו בלא שם ומלכות. ספק בנוסח. ומיעוט תלמידי חכמים גמורים

8. כף החיים אורח חיים סימן רכד אות יח

יט) שם שחלק וכו' שישאל הם חלק אלוה ודבקים בו ולכן אומר שחלק. מ"א סק"ד. וכ"כ הט"ז סק"א.

מיהו הרמב"ם פ"י מה"ב דין י"א כתב הרואה חכמי אה"ע אומר שנתן מחכמתו לב"י חכמי ישראל מברך שנתן מחכמתו ליראיו. וכ"כ הסמ"ג והא"ח והכלבו ולא חילקו בין חלק לנתן וגם שינו מלשון הגמרא בחכמי אה"ע דבגמרא תני לבריותיו. וע"כ נראה כיון שיש פלוגתא בנוסח הברכה אין לברך שתי ברכות אלו של חכמי ישראל וחכמי אה"ע כ"א בלתי שו"מ. ואח"כ ראיתי בחס"ל אות י"ב שכתב טעם אחר לברך על חכמי ישראל בלא שו"מ משום דאין דין ת"ח בזה"ז יעו"ש. וכ"כ בן א"ה פ' עקב אות י"ג לברך על חכמי ישראל בלא שם ומלכות:

וכ"כ ערה"ש (רכד ו) בא"ח (א עקב יג), אור לציון (ב מו סא) שלא

מברכים בשם ומלכות.

חכמי אומות העולם

חז"ל תקנו ברכה גם על חכמי אומות העולם

9. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח עמוד א

הרואה חכמי אומות העולם שחכמים מחכמות העולם מברך בא"י אמ"ה אשר נתן מחכמתו לבשר ודם.

הבית יוסף כתב שבחכמי אומות העולם אין הכוונה חכמים בדת אלא בחכמות כלליות

10. בית יוסף אורח חיים סימן רכד אות ו - ז ד"ה הרואה חכמי

ונראה שכתב כן לאפוקי היכא דאינם חכמים אלא בדתם שאין מברכים עליהם:

וכן כתב בשו"ע לברך רק על 'חכמים בחכמות העולם'

11. שולחן ערוך אורח חיים סימן רכד סעיף ז

הרואה חכמי אומות העולם עובדי כוכבים שחכמים בחכמות העולם, אומר: בא"י אמ"ה שנתן מחכמתו לבשר ודם.

וברכה זו כתבו הפוסקים שהיא דווקא באנשים שאינם כופרים ומקיימים שבע מצוות

למלך רשע ועכו"ם דמברך עליהם כמ"ש בס"י הקודם דהתם על ראיית הכבוד והכא על ראיית הפנים:

מהרדב"ז משמע שרק אדם שיש לו רשות להרוג מברכים עליו

16. שו"ת רדב"ז חלק א סימן רצו

נשאל אם מברכין לבאשא אשר שולח המלך למצרים שחלק מכבודו לבשר ודם: אבל צריך לדקדק אם השר של מצרים דומה לשלטונים שהרי אין לו רשות להרוג במשפט אלא במאמר השופט הגדול הממונה מאת המלך יר"ה וא"כ צ"ל שכשיראה השופט הגדול יברך ולא כשיראה הבאשה שהוא השר.

ובשבת הלוי כתב שזהו רק בשר שאינו מלך. אמנם מלך לא צריך עוד ראייה

17. שו"ת שבט הלוי חלק א סימן לה

נשאל על ברכה על מלכת אנגליה וכן פשוט בענין דאפילו אין בידה להרוג ממש בלי התיעצות עם ראשי השלטון מ"מ היות היא או הוא היותר מכובדים עמם וחולקים להם כבוד שאין דוגמתו, ראוי לברך עליהם שנתן מכבודו, וכן יראה להדיא מתשובת הרדב"ז ח"א ס"י רצ"ו, אשר ממנו מקור הסברא דצריך שיהי' בידו להרוג שהובא בקצור במג"א שם ס"ק ה', דאין המדובר אלא מאלו שנתמנו ע"י המלך, שחסרון רשות להרוג הוא סימן על חסרון גדולתם, לא במלך עצמו שאין תכסיסי החוק מונעים הברכה כיון שהוא מלך באמת והדבר' פשוטים.

ויש אומרים שהוא דווקא מלך אבל נשיא ארה"ב אינו מלך כיון שאינו עובר בירושה ואפשר להדיחו

18. תשובות והנהגות כרך ב סימן קלט

בזכרוננו כשהגיע לארץ ישראל לביקור הנשיא מאמריקא, נחלקו הרבנים אם לברך שנתן מכבודו או לא, ולדעתי כיון שמעמדו הוא תלוי ועומד בהחלטת בית הנבחרים שמה שבכחם להדיח אותו, וסמכויותיו מוגבלים מאד אין לברך, ולא דמי למלוכה באנגליה אפי' בזמננו שעל כל חוק חדש המלכה חותמת, ולא מתחלפת אלא המלוכה בידה וביד צאצאיה, וכבודה ככבוד מלכים ממש, ואף שלמעשה אינה מתערבת בסדרי השלטון, מ"מ צריך את חתימתה על כל חוק וחוק, והממשלה יונקת את סמכותה ממנה, וכבודה לא פחת כל הדורות כמלא נימא, ועיין במ"ב (רכ"ד ס"ק י"ב) הגדר שהשלטונים שאין עול מלך עליהם ודן והורג במשפט מברכים עליו, והיינו דבכה"ג הוא מושל ואין אף אחד עליו, אבל הנשיא דארה"ב יכולים להדיחו, ומלכות לזמן אינו דומה למלך ואינו ראוי לברך עליו.

וביחוד"ד (ב כח) כתב עקרונית ששייכת ברכה בנשיא כיון שיש לו סמכויות לפתוח במלחמה. אמנם זה דווקא כשיש לו בגדים מיוחדים, ומלך שהולך בבגדי אזרח רגילים מברכים ללא שם ומלכות כיון שלא ניכר כבודו.

ברכה על ידיעה ללא ראייה

החיד"א כותב שמוכח מרב ששת שמברכים אפילו על ידיעה ללא ראייה

19. ברכי יוסף אורח חיים סימן רכד ס"ק ג

ג. הרואה המלך בים בספינה קטנה והיא מכוסה ובל יראה המלך עצמו אך יודעים בבירור שהמלך שם יכול לברך. וראיה מרב ששת דהוה סגי נהור ואפ"ה בירך (ברכות נח א). מוריני הרב קרובינו מהר"ר אברהם יצחקי בתשובת כ"י.

השערי תשובה מסייג שברכה על ידיעה היא דווקא למלך ולא לשאר ברכות ראייה

12. תשובות והנהגות כרך ג סימן עו

ולע"ד נראה דמי שאינו מאמין בייחודו ית"ש, רק מאמין בטפשות כעכו"ם שמגשמים הקדוש ברוך הוא כמו הנוצרים וכדומה, בזה גופא מוכח שהוא אינו חכם, וקיום שבע מצוות הוא תנאי לתואר חכם (ומקורו בשו"ת תשובה מאהבה ב ר"ה) אף שראוי לברך עליו רק כשמופלא בחכמה, ואנן לא מברכים כלל על חכמי אומות העולם אפילו מופלגים ביותר, שמא לקויים ביסוד האמונה בע"ז ועריות וכדומה, וכה"ג אינו ראוי לברך עליו ששוב אין הם חכמים וכמ"ש, וכן המינים ואפיקורסים בישראל אף אי מופלגים בחכמת העולם, האפיקורסות גופא מוכיח טפשותם, ואינו ראוי לברך עליו.

מלכי ישראל ואומות העולם

חז"ל תקנו ברכה על מלכים של ישראל ואומות העולם, ויש להשתדל בברכה זו. ומזכיר שרב ששת שהיה עיוור ברך אותה

13. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח עמוד א

הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו, מלכי אומות העולם - אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם.

אמר רבי יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם, שאם יזכה - יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם.

רב ששת סגי נהור הוה, הוה קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא, וקם אזל בהדייהו רב ששת. אשכחיה ההוא מינא אמר ליה: חצבי לנהרא, כגני לייא? אמר ליה: תא חזי דידענא טפי מינך. חלף גונדא קמייתא, כי קא אושא אמר ליה ההוא מינא: אתא מלכא. אמר ליה רב ששת: לא קאתי. חלף גונדא תניינא, כי קא אושא אמר ליה ההוא מינא: השתא קא אתי מלכא. אמר ליה רב ששת: לא קא אתי מלכא. חליף תליתאי, כי קא שתקא, אמר ליה רב ששת: ודאי השתא אתי מלכא. אמר ליה ההוא מינא: מנא לך הא? אמר ליה: דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא; דכתיב צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עבר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה.

כי אתא מלכא, פתח רב ששת וקא מברך ליה. אמר ליה ההוא מינא: למאן דלא חזית ליה קא מברכת? ומאי הוי עליה דההוא מינא? איכא דאמר: חברויה חחלינהו לעיניה, ואיכא דאמר: רב ששת נתן עיניו בו, ונעשה גל של עצמות.

ודין זה מובא להלכה בשו"ע

14. שולחן ערוך אורח חיים סימן רכד סעיף ה

על מלכי ישראל אומר: בא"י אלהינו מלך העולם שחלק מכבודו ליראיו; ועל מלכי עובדי כוכבים אומר, ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם.

כה"ח רכד לב) ואחרי הברכה שמברך בשם ומלכות כשרואה מלכי ארה"ע יאמר יה"ר מלפניך ה' או"א שתזכנו לראות פני מלך ישראל משיח צדקנו ולברך את שמך מלכנו אשר חלק מכבודו ליראיו ובימיו ובימינו תושע יהודה וכו' ... ר"ה אות ב'

איזה מלך מברכים

במלך אין חילוק בין צדיק לרשע

15. כף החיים אורח חיים סימן רכה אות ה

בסעיף העוסק בברכת משנה הבריות: ועל אדם רשע פשיטא דאין לברך כיון דאסור להסתכל בפניו כמ"ש במ"ש מגילה כ"ח א' ואיך יברך על ראייתו ולא דמי

ערה"ש (ב) קיצושי"ע (נט ט) חזו"ע (ברכות תכו) שהחיינו היא מתוך שמחת הראייה פנים בפנים אבל ברכת מחיה המתים הוא מצד מצד שעתה נתוודע שהוא חי ולכן כיון שכבר ידע שהוא חי ע"פ מכתבים או שמע מבני אדם שהוא חי שוב לא שייך ברכת מחיה המתים.

20. שערי תשובה סימן רכז

נראה דדוקא בראיה זו על המלך הדין כן כיון שעיקר הברכה שחלק מכבודו וכן משמע שם בעובדא דרב ששת אבל אין ללמוד מזה לשאר ברכות שמברך על הראייה ולא על הידיעה:

וכה"ח (טז) כתב: ואפשר לומר דשאני הכא (בעיור שמברך) דכל העולם רואים את כבודו (משא"כ במכוסה שאף אחד לא רואה). הרב בתי כנסיות. דב"מ בהגה"ט אות ה' וע"כ יש לברך בלא שו"מ:

ראיית חבר

נגמרא מובא ברכה על ראיית חברו לאחר ל' יום וי"ב חודש

21. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח עמוד ב

אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה את חברו לאחר שלשים יום אומר: ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, לאחר שנים עשר חדש - אומר ברוך מחיה המתים.

הרא"ש כותב שדין זה דדוקא בחבירו החביב עליו ושמת בראייתו

22. רא"ש מסכת ברכות פרק ט סימן ט

ט [דף נח ע"ב] אריב"ל הרואה את חברו לאחר ל' יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה לאחר י"ב חדש אומר מחיה המתים ודוקא חברו שחביב עליו ושמה ונהנה בראייתו:

23. שולחן ערוך אורח חיים סימן רכה סעיף א - ב

סעיף א: הרואה את חברו לאחר שלשים יום, אומר: שהחיינו, ואחר י"ב חדש מברך: מחיה מתים, והוא שחביב עליו הרבה ושמה בראייתו. וטעם ברכה זו (מחיה המתים) כתב בחידושי אגדות לפי שבכל שנה האדם נידון בר"ה ויה"כ אם למות אם לחיים ואם רואהו אחר ר"ה ויה"כ זה ואח"כ אין רואה אותו עד אחר ר"ה ויה"כ הבא הרי עבר עליו דין אם למות אם לא וע"כ אומר ברוך מחיה מתים שניצל מדין מיתה בר"ה ויה"כ: משנ"ב ד.

לא נפגשו מעולם

השו"ע כתב על פי רשב"א שהיכרות מרוחקת לא נחשבת היכרות לברך כשוראהו

24. שולחן ערוך אורח חיים סימן רכה סעיף ב

מי שלא ראה את חברו מעולם, ושלה לו כתבים, אף על פי שהוא נהנה בראייתו אינו מברך על ראייתו. מג"א ס"ק ג: דכיון דלא ראה אינו אוהבו כ"כ:

הפמ"ג כתב לברך על ראיית בנו אמילו לא ראהו מעולם

25. משנה ברורה סימן רכה ס"ק ה

כתב הפמ"ג דאם נתבשר לו שילדה אשתו והוא היה במדינת הים וראהו עתה מברך שהחיינו או מחיה המתים [אם הוא לאחר י"ב חודש] דודאי יש לו שמחה בולדו אף שלא ראהו מעולם:

והרב ממנוקאטש ברך על הגרש"א אפלנדרי אע"פ שלא ראהו מעולם. ויש מגדולי ישראל שתמחו על זה. ויש שהסבירו 'משום דקים ליה בגויה שהוא שמח בלבו על ראייתו, וגם להרשב"א באופן זה שיש אומדנא על שמחת לבו שפיר מברך'. הר צבי א קטו.

אנשים שהיו בקשר מכתבים

26. באר היטב על שולחן ערוך אורח חיים סימן רכה סעיף א

אם בתוך למ"ד קיבל ממנו כתב אפ"ה מברך שהחיינו. אבל מחיה מתים לא יאמר אם קיבל כתב בתוך י"ב חדש. הלק"ט ח"א סימן ר"כ:

משנ"ב (ג) גם לגבי שהחיינו יש דעות באחרונים וסב"ל ולא יברך כשקיבל ממנו מכתב.

ברכה על חבר בזמן הזה

יש שנתנו טעם שלא מברכים בזמן הזה בשם ומלכות

27. שער העין עמוד קמז

יתכן משום דאנינא דעתייהו דאינשי דמברכי עלייהו בכך (בעיקר במחיה המתים.
בא"ח עקב יג)

בעוה"ר בגלות קנאת איש מרעהו ושנאת חנינם ויש לחשוש שיתירא שלא
לברך על חבריו שלא ידע הלה שאינו חביב עליו ונגרם ברכה לבטלה (כעין
זה בחסד לאלפים רכה טו)

דמשום דבעינן שיהא חביב עליו הרבה ושמח בו ומאן מפיס מה נקרא חביב
עליו הרבה.

יש היום אפשרות לקשר טלפוני, ואם היה קורה משהו לחבירו היה יודע,
וכיון שאינו יודע הוא כדרישת שלום (תעלומות לב ג ליקוטים אור"ח כד. וסברא זו לא
שייכת בפוסקים שהוקים על המשג"ב לעיל).

☞ וכ"כ בא"ח (עקב יג-יד. ויהרהר כולה בליבו) **כה"ח** (ו. ויברך ללא שו"מ)
הליכות שלמה (כג יב).

ויש אומרים שמברך שהחיינו בשם ומלכות:

- **ערה"ש** (ב) **קיצוש"ע** (נט כ) **חזו"ע** (ברכות עמ' תכד)

יש אומרים שמברך על משפחה קרובה או בנסיבות מיוחדות כגון חבר
שחזר ממלחמה

- **ערה"ש** (רכה ג) **ישכיל עבדי** (ח אור"ח כה ג) **הליכות שלמה** (שם.
לענין מלחמה)

ברכות בביאת המשיח

28. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא

השי"ת יזכנו מהרה לקבל פני משיח ונברך אי"ה ארבע ברכות: א. ברוך...
חכם הרזים, שבודאי יהיה שם ששים רבוא ישראל וכהנה וכהנה עד אין
מספר. ב. ברוך... שחלק מחכמתו ליראיו. ג. ברוך... שחלק מכבודו
ליראיו. ד. ברוך... שהחיינו.

ויש להסתפק אם ברכה ב, ג, אולי אפשר לכלול ביחד שחלק מחכמתו
ומכבודו ליראיו, או אולי הוי משנה ממש שטבעו חכמים בברכות.